

A „konglomerát” Erdélyben élő Sebestyén egyszer, feleségével együtt Washingtonban járva, ráfanyalodott, hogy beálljon a Fehér Ház előtt kígyózó sorba, vagyis pipálják ki a szinte kötelező turista látványosságot. Ahogy ezt az Utazások SzGSz-szel egyik előző fejezetében (szemináriumában) már elmesélte, csendesen, beszélgetésük közben egyszer csak az előttük álló pár férfi tagja hátrafordult, és megszólította őket, angolul persze.

– Elnézést, de önök honnan valók?

– Erdélyből – válaszolta röviden Sebestyén. Pontosabban, angolul így: From Transylvania.

– És hol van az a Transylvania? (Nem hagyta magát a férfi.)

– Magyarország és Románia közt – vágta rá büszkén a megkérdezett, természetesen sejtve, hogy ezzel korántsem világosította fel az érdeklődőt.

A 16. és 17. szemináriumhoz érve, tulajdonképpen a Fehér Ház előtt elhangzott kérdésre próbál Sebestyén válaszolni. A „között” izgatja tulajdonképpen, távol a hivatalosságtól. Igyekszik visszafelé is olvasni a történelemben, legalábbis a magántörténetekben, úgy, ahogy azt SzGSz (Szabédi László, Gaál Gábor, Szilágyi Domokos) és még annyi előd, kortárs megélte.

Megéltük, megéljük.

Bukarest és a Turulpörkölt között.

Kolozsvár – Bukarest (Moldva) – Kolozsvár (Tizenhatodik szeminárium)

– Megszoktuk a múlt súlyát, akár a levegő súlyát: nem is tudnánk létezni nélküle.

Sebestyén fölteszi a (hány pontos?) kérdést: kitől való az aforizma? Milyen körből jön? Magyar vagy más nemzetiségű-e a megfogalmazója? Akkor hát barkochbázzunk: Kelet-Közép-Európa. Költő. A kijelentés magyarra ültetése erdélyi költőé. SzGSz közelében járunk... Megtalálható A költő életei első (1986-os) és második, bővített (2008-as) kiadásában. Hát persze, ifjú Sz a fordító. A szerző pedig Lucian Blaga, a Fehér megyei Lámkeréken (1895-ben) született poéta és filozófus – ortodox pap fia, brassói és nagyszabeni, majd bécsi iskolákat járt, Kolozsvárt lett egyetemi tanár a két világháború között, 1949-ben fosztották meg katedrájától, könyvtárosi állást kapott, 1961-ben hunyt el, az irodalmi életből lényegében kirekesztve. A sorsa itt-ott párhuzamos G és idősb Sz sorsával, noha az indulás, az indíttatás, majd a kirekesztés oka merőben más. Másképp is éreztek, mást gondoltak a múlt súlyáról, a levegőről. Amikor a románok kézhez vettek minket... Amikor a magyarok kézben tartottak, majd négy évre ismét kézhez vettek...

Sebestyén a soros szeminárium megkezdése előtt nézi a Világirodalmi Lexikont, hogy mit közöl (Domokos Sámuel által) Blagaról. Nincs szó arról, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz történt visszacsatolása után a professzor (volt diplomata) elhagyta Kolozsvárt, Szebenbe költözött. Szemérmesek vagyunk? Másképpen az (szemérmes?) egy román lexikon, a legsötétebb Ceaușescu-időben, 1986-ban kiadott Mic Dicționar Enciclopedic. És egyikből sem lehet megtudni, amit az Internet, a Wikipedia állít: 1956-ban (állítólag – ezt már óvatosságból Sebestyén teszi hozzá) Nobel-díjra javasolták Lucian Blagát, ám az akkori román kormány embert menesztett Svédországba, hogy megakadályozza az idealista tudós költő világra szóló kitérítését. Akciójuk sikerült. Ami viszont legalább ennyire furcsa: a mi Világirodalmi Lexikonunk első kötetében, a Blaga szócikkben nem található bár utalást a „mioritikus tér” elméletre, amely a román közgondolkodásra oly nagy hatással volt. Rápillant viszont Sebestyén a lexikon első kötetének borítójára, és a „más nemzetek háza táján” szétnézni szerető Goethe-idézet alatt Babits-mondatokat lát arról, hogy a nemzeti irodalmakban válik láthatóvá a világirodalom, „mint a szél a hullámozó erdőben. Erdő nem egy van: de egy a szél.” Vajon a román „crivăț” (éles északkeleti szél) és a magyar (székely) nemere – utóbbi akár nagybetűvel írva – egyet jelent? (A lelkiismeretes szemináriumszervező a román–magyar szótár után fellapozza A Magyar nyelv értelmező szótárát is, és ott ezt a költői példát találja, Ba-t idézve: „A Nemere éles hangja vált, / s füleket festve füttyül a népet.” A Szabó T. Attila-féle Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárból, ez meglepi őt, nem talál „nemere” címszót.) Itt azért, még SzGSz jelenése előtt, Sebestyén szükségesnek vél egy kis elő-szemináriumot, elidőzést az ismert román balladára, a Mioritjára (A báránkyára) utaló „mioritikus tér” megvilágítása érdekében. Érdekes, hogy a költő-filozófus – az elmélet elnevezése ellenére – tulajdonképpen a dojnából, a román népdalból bontja ki metaforáját:

– A dojnában annak a léleknek a nem túl nyomasztó, nem is túl könnyed melankóliája kap hangot, aki halad egyre, mind messzebbre egy megfoghatatlan hullámvonalú tájon; annak a léleknek a vágyakozása, aki szeretne átjutni a dombon mint sorsakadályon, de mindig újabb és újabb domb áll majd előtte; annak a léleknek a gyöngédsége, aki ismétlődő, egyhangú és végeérhetetlen ritmus szerint le-föl ereszkedő-emelkedő végzet jegyében megy az útján... Legmélyén ezzel a térhorizonttal szolidáris az ősi román lélek, s midőn már rég nem a hegyvidéken élünk, valahol, szívünk valamely elfacsaródó csücskében még akkor is erről a tájról őrzünk derengő édeni emléket.

Különös – megmagyarázható? –, hogy Blaga a maga nemzetjellemezésnek szánt, de a szomszédságra is kitérő filozofikus metaforájában csak a szászokról szól, a magyarok valahogy (?) kimaradnak belőle. Illetve egy negatív előjelű utalás nyilván ránk vonatkozik, emlékeztet rá Sebestyén. Íme a szászok és a transzszilvanizmust (Blaga szerint) erőltető magyarok (néven nevezés nélkül), a mioritikus térben:

– Egyazon tájon oly lelkületek élhetnek együtt, melyek merőben elűtő mátrix-terekhez tapadnak öntudatlanul. Példa: a valahonnan a Rajna mellől átültetett erdélyi szász mintegy nyolcszáz éve tölti be – változatlanul a maga tegnapi és örökkévaló gótikus szellemében – zord és tömbszerű kulturális-polgári rendeltetését az erdélyi tájon. E szellemiség állandó magvát a szász máshonnan hozta magával, s úgy őrzi vére folyamának mélyén, mint bűvös kincset a legendás folyó fenekén. Mellette pedig, tovabballagva nyájával, a más sorsról regélő magas és fekete tornyok s várak oldalában, az oláh pásztor a kaptatón s a lejtőn annak a térnek a dicséretét furulyálja, mely egyedül az övé. Kétféle ember él egyazon tájon, de más térben. Egymáshoz kimondhatatlanul közel, de mátrix-terük révén mégis oly messze, hogy nyolc évszázados szomszédság sem volt elegendő eltörölni és szétfoszlatni azt a másik távolságot, a tudattalanjukban lévő. Az e tájon együtt élő népek – úgymond – közös „transzszilvanizmusának” haszontalan és meddő utópiáját hajszolók ezt nemigen akarják figyelembe venni.

És hol vannak a magyarok? Az erdélyiek. Nem ebben a tájban? Mit őriznek ők vérük folyamának mélyén? A havasokban, a völgyekben, a városokban? Ahová a szászok mellett – vagy csak úgy magukban – templomokat, várakat építettek. És mit is akartak ők (egyesek közülük, Kós Károlyék) a transzszilvanizmussal? A „haszontalan és meddő utópiával”? És hová lettek a szászok? Miért ürültek ki falvaik, gótikus templomaik a 21. századra? Egy mai kolozsvári szemináriumnak illő rákérdenie a kiváló tehetségű, ám a magyarokat nemigen szerető Lucian Blagára. (Aki a festő Nagy Istvánt azért igen-igen becsülte, Bolond Sándor portréját a görög tragédiákhoz hasonlította.)

Ha a vitát történetesen Bukarestbe tennék át, és oda olyanokat is meghívnának, mint a Blaga utáni román líra alighanem legkiválóbb (szintén Nobel-díj-jelölt) költőjét, Nichita Stănescu – lehet, hogy sokkal kevésbé volna puszkaporos a szemináriumi levegő. Nichita magyar fordítója, Szilágyi Domokos (ifjú Sz) – de akár egykori tanára, az öreg Sz – román nyelven, a Blagától független érvekkel vehetne részt egy új, talán korszerűbb disputában. Gaál Gáborra kevésbé lehetne számítani; G legfeljebb tolmács útján tudná kifejtetni érveit, sorolhatná elő, amit a nyelv nem ismeretében is felvállalt folyóiratában, a régi Korunkban – noha nem a múlt súlya, hanem a saját romániai jelene és persze a levegő súlya készítette a Kolozsvárt az ő életidejében még messze nem, de (konglomerát) Erdélyben már régóta többségi románság szociológiájának, művelődésének, irodalmának elemzésére, közlésére.

Kezdődjék akkor a szeminárium Kolozsvárt, SZGSz-szel – mondjuk most így, udvariasságból: Lucian Blaga városában. Ahol persze nem lehet kifejtetni Bukarestet, sőt Moldvát sem – már csak azért sem, mert épp ott született az erdélyiséget, a magyar múltat és kultúrát nemigen ismerő, érteni sem akaró, állatorvosnak tanult mai kolozsvári polgármester; ő nem csupán Mátyás király históriáját tudja rosszul, de nyilván arról sincs tudomása, amit G tett „romániaság” ügyben, függetlenül attól, hogy használta-e vagy sem írásaiban magát a kifejezést. Tizenöt év, G (GG) szavaival élve, kemény és áldatlan idő, másfél évtized Korunkba foglalt jelenkutatásának a vége felé, a bécsi döntés évében, de még a döntés előtt hangzott el G utolsó előadása (a sorozatban a harmadik, a Korunk éveinek margójára). Történelmi szöveg, az előadó még nem tudta, következésképpen nem jelenthette be, hogy ez lesz az utolsó összefoglalója a régi Korunk-szerkesztői időből. A háború azonban már itt volt.

– Mi mondanivalónk lehet, amikor már maga a nyers, döntésre váró igény beszél, minden száj és értelem helyett a vas és a dinamit állandó dörgései között? Ha nem gondolnánk át: író és olvasó előtt tényleg az elnémulás pillanatának tűnhet ez a perc! De gondoljuk át! Tényleg ma már maga a megfeszült nyers erő beszél: de nem félreérthetetlenül. A világtörténelem akaratát kinyílt, kialakult az arconalaks, süllyedő hajók és felboruló országok remegése között nyüzsgő és rettenet a világ, de az eposzi méretű viadalom ez örvénylésében minden mozzanatra más és más megárazta függőny borul. A múzsák elhallgatóban, minden elmélet fölösleges, már nincs is szükség elméletekre, amik bebizonyítják, hogy milyen rugókra jár a világ, homályaiból már rég kivetkezett. Bizony, itt már alig lehet más feladat, mint megőrizni a tiszta lelkiismeretet, s ezzel a tiszta lelkiismerettel rámutatni a valóságra ott, ahol éppen lehet, ahol szükséges. Aki figyelemmel kísért a lapot, s nem hallomásból ítélkezett fölötte, megállapíthatta, hogy mindig a realista humanizmus egyetlen következetes magyar nyelvű orgánuma volt. Mindig azt hirdettük, hogy a történelem a tervezés korában jár, s a világ berendezése az értelemre tartozik. Tudományideálunk, a társadalomtudomány elvetett mindenféle mítoszt. Még magyarságmítoszokban sem hittünk. Mindig azt mondtuk: az életünket azokkal együtt kell megoldanunk, akikkel együtt élünk. Az idő kiforrásának mai nagy szakaszában sem vélekedünk másként. Lelkiismeretünket tisztának ma is csak ilyenképp érezzük. Tájékoztatásunkban, ami most is a lap egyetlen feladata, ma is ez a realista humanizmus, ez a mítosz nélkülség és az együttélés gondolata a szemlélődésünk sarka. Mert tovább szemlélődünk.

Az együttélés gondolata, a szemlélődés keretei és formái többszörösen változtak a következő évtizedekben. Idősb Sz ennek koronatanúja lehetett. A magyarságról és a szomszédságról már kisgyerekként, majd tizenévesen tapasztalatokat szerzett, elmélkedhetett. Húszas éveinek elején írja naplójában:

– Hatásaiban van a tények fontossága; s ezt hamar elfelejtik a magyarok. Ezért nálunk komoly tényező a fajelmélet. Fontos, hogy Kőrösi Csoma megkapta-e az ősoket, avagy sem; és az igazságot kutatjuk és védekezünk (hogy például a magyarok nem voltak éppen ördögök, amikor bejöttek). De szinte az egyetlen nemzet vagyunk, akiknek – ősei jelentéktelenek – tehát semmi fontossága nincs, hogy hová valók voltunk, ázsiaiak-e vagy sem. Ellenpélda: az oláhok nem keresték, hanem megkapták Trajánt, hencegnek vele, s ez nekik fontos is, mert ez jelenti Európát és a többi, a francia szimpátiát. A tény megállapítása és az igazság nem egy és ugyanaz. A történelem tanulságai Szabédi számára az ötvenes évek második felében, 1956-ban érnek be. De ez nem változtat a korábbi tényeken, a magának leszűrt igazságon – akár a mezősegi román faluban 1940–41-ben tudatosodott tanulságon, akár közvetlenül utána, a Termés elismert szerkesztőjének nyugtalanító kérdéseket el nem rejtő magyarságpolitikáján. És az 1945–46-os, újabb keserű felismeréseken.

Az Erdélyi Helikonban 1941-ben közölt Bári csujogatók önálló füzetté bővült fordítása legalább annyira esztétikai-etikai, mint politikai megnyilatkozása Sz-nek. Másképpen persze, mint az idősebb kortárs Blaga – ő ugyanis magyar költőként közel tud kerülni a román népköltészethez. Egy mindössze hatsoros, ám határokon, histórián átívelő példa, a Búbánat – az addig ismeretlen Bábából (merthogy búbánatunk nem csak nekünk lehet, ahogy sokan hiszik, és próbálják elhitetni, Muhi, Mohács, Trianon okán; búslakodhat egy román is):

Kinek lelke búval teli,
az éjszakákat növeli,
búval iszik, búval eszik,
este búbánattal fekszik,
s amikor a hajnal támad,
szembe jön vele a bánat.

Mondjuk így: a költészet mindenkori ereje? A közhelyet lehet szépen, meggyőzően is újrafogalmazni. Ahogy Nichita Stănescu tette, a már halott költőtársnak és az utókornak üzenve. Amikor A költő életeit, a Szilágyi Domokost sokféleképpen megidéző emlékezőt szerkesztették, Sebestyén már akkor is valósággal meghatódva olvasta Nichita Szisz-élményét, prózán túlemelkedő sorait (Kántor Erzsébetet kérték a lefordítására) – most a meghatódottsága hatványozódik; és kéri, hallgassák meg ezt a különleges szöveget, magyarul. (Úgy érzi, messze többet jelent, mint Blaga dicsérete, amelyet a Bolond Sándor portréját festő Nagy Istvánnak szánt.) Már a címe hiteles vallomás: Szállok Szilágyi Domokoshoz.

– Szilágyi Domokos ma csillagsugár, törékeny létét átköltöztette érzékeny alkatáról őrzött emlékeinkbe.

Mennyire lehetett, mennyire ember!

Inkább egy verssorra hasonlított. Ő volt az ember-verssor.

Micsoda szeme lehetett, istenem, micsoda szeme!

Mintha minden költők szeme! Homéroszi szemek.

Egész lényével látott, fellegek nevetésével nevetett, a tenger hullámainak sójával könnyezett.

Összeöleleztünk.

Most is ölelkezünk.

Ő – maradva távozott. Én – távozva maradtam.

Ő – nem volt, hanem ahogyan a mesékben áll, „hol volt, hol nem volt, mert ha nem lett volna, nem is mesélnék róla”.

Ha ennyi szeretet, megbecsülés, azonosulás nem csupán két költő között volna lehetséges... Még a két nép is szerethetné egymást? (Mint a közhiedelem szerint a magyar és a lengyel.) Voltak – valamikor – hűséges, megbízható szolgálói ennek a remélt barátságépítésnek, például az alighanem publicistának igazán jelentős Szász János, Bukarestben. Ugyanaz az emlékező kötet őrzi Szász pontos beszámolóját – Nichita és Szisz a címe – a két ember, illetve hát a két poéta lényegi kapcsolatáról; és egyszeri személyes találkozásokról. Sokszor, sokakról leírták már, ám ezúttal igaz: valóban testvérek voltak.

Sebestyénnek kedve támad, költőkről lévén szó (meg esszéik, prózaverseik fordítójáról), egy másik antológiába is visszalapozni.

SzGSZ-nek nincs kifogása ellene, már csak azért sincs, mert a három-egyek korábban nem találkozhattak a Szegényeknek palota címmel Budapesten kiadott 20. századi román esszégyűjteménnyel. Itt is jelen van (persze Blaga mioritikus tere és más klasszikussá vált szerzők – például Arghezi, George Călinescu, Zărnopol, Constantin Noica, D. D. Roșca, Paleologu – szövegei mellett) Nichita. „Lélegzéseinek”, költői szösszeneteinek egyik legszebbje a nyelvről szól. Igazán szeminarizálható tárgy.

– Az élő nyelv, az átélt beszéd nem fér az Akadémia által szentesített nyelvtanba, és nem talál azzal sem, amit a pillangó szórt szét a szárnyáról.

Költészet gyermekei, nyelvetekkel a nyelven lépkedve, támadjatok fel.

Költészet gyermekei, a háborúban a fegyverek győzedelmeskednek, nem a zászlók.

Költészet gyermekei, elevebb a mi nyelvünk bármilyen fajta írott alakjánál. Patkoljátok aranypatkóval! Sadoveanu, Arghezi és a nyelv többi csodálatos kovácsa tudta, hogy az hosszú útra van befogva.

És egy hasonlóképpen igazi költő, Ioan Alexandru. Sebestyén Kolozsvárról emlékszik rá, itt járt egyetemre, írószövetségi gyűléseken láthatták egymást (ott még magyar többségben), aztán átköltözött Bukarestbe (mint a tehetséges erdélyi román írók jelentős része); megjárta Olaszországot, Spanyolországot, Izraelt, a Szovjetuniót, járt a görögöknél. Nemzetben és egyetemes emberiségben gondolkodott, így egyaránt hivatkozási alap nála a tudós humanista, moldvai uralkodó (1693, 1710–1711) Dimitrie Cantemir és Pindaros. Ide vágó szemelvények a Szegényeknek palotából (K. E. tolmácsolásában):

– Cantemir a moldvaiak határtalan vendégszeretetéről beszél, akik a terített asztal mellett ülnek, s lesik az utakat, az útkereszteződéseket, hátha-hátha arra vetődik egy vándor, hogy behívassák a házukba, megvendéghessék, és elbeszélgessenek vele, hogy kiöntsék lelküket.

(Ez másfajta Moldva-sugallat, mint amit egymásra következő újabb kolozsvári polgármesterek Mátyás kapcsán terjesztenek.)

– A gőg áthághatatlan akadály, ha a dolgokban rejlő igazat, valót akarja megismerni az ember. A gőgös ember sohasem lehet igazi költő; Pindaros szerint: a szentségért való versengésben az áhitat győz, nem pedig az erő.

– Aki egy nemzet állapotát akarja látni a maga valóságában, annak kutatnia kell az életmódját, a helyét a történelemben; hogy ki pihen lényében, milyen szellem hordozója, az idők folyamán kinél időzött el, ki a dicső védnöke, a nemzet kimondott és olvasott szavát kell ellesnie. Csak ezekből tudhat meg egyet-mást.

Maradjunk még ebben a fennkölt régióban, javasolja Sebestyén, tovább halasztva Sz. G és ifjú Sz. G szakmai és publicisztikai jellegű beszámolóit, megvitatásukat. De váratlan összetalálásokra is sor kerülhet. Geo Bogza például a G kiadta, 1936. februári, román súlypontú Korunk-számban még csak egy felsorolásban fordul elő (Miron Radu Paraschivescu átfogó – magyarra sajnos katasztrófálisan fordított – tanulmányában, a román irodalom művészet egészére kitékintő írásban), 1940-ben azonban híres riportkönyvének két fejezetét fordítja Gaál Gábor számára Salamon Ernő, igényesen. Geo Bogza persze költő is volt; lírai esszéje, A szentek legszebbje, Eminescut idézi, a Moldvából származó, Erdélyt is bebarangolt, Bukarestbe került 19. századi klasszikust, a román irodalom leghíresebbjét – a lehető legszemélyesebben. A magyar olvasónak Dsida Jenő is besegít, például a tőle való (magyar!) verssorról: „Mondd, fogsz-e sírni, esti kürt?”; Bogza vallomásának (amelyet most Sebestyén igencsak többszörösen a sajátjának érez), az utolsó résznek ez a címe és a visszatérő motívuma.

– Egy lánytól váltam el akkor, akinek haja úgy omlott az életembe, mint arany folyam, akinek keze oly jól illett a kezembe, és így barangoltunk a város utcáin, erdőkben és hegyekben, most meg mind a ketten messzire mentünk, és nem tudtam, vízontlátom-e még valaha, és határtalan melankólia kerített hatalmába, és mindaz, amit addig tudtam, saját gondolataim vagy nagy költők verssorai, kiestek a tudatomból; mint kút csobogása a pusztában, csak ezek az egyszerű szavak maradtak, melyeket nappal és éjszaka szakadatlan mondogattam:

Mondd, fogsz-e sírni, esti kürt,
Majd valamikor énniattam?...

Azóta valahányszor hosszabb időre elválok valakitől, s nem tudom, vajon nem örökre-e, valakitől, akit szeretek, vagy a világnak egy olyan helyétől, ahol boldog voltam – a tenger partjától, ahol rám borult a csend, városoktól, amelyeket szerettem, és ahová szeretnék visszatérni – valahonnan a lényem mélyéből, ahol a melankólia forrása van, mint simogató zene emelkednek ugyanazok a szavak:

Mondd, fogsz-e sírni, esti kürt,
Majd valamikor énmiattam?...

Amikor pedig végleg el kell távoznom ebből a világból, és sajnálni fogom a szépségét, abban reménykedem majd, hogy valaha visszatérhetek, hogy még egyszer láthatok tengereket és hegyeket, és naplementéket, hogy egyszer még ismét bebarangolhatok városokat vagy erdőket, kézen fogva egy lánnyal; mi mást mondhatnék akkor, utolsó leheletemmel, és mit kérhetek sírfeliratnak a fejfámra, mint ezeket az egyszerű szavakat:

Mondd, fogsz-e sírni, esti kürt,
Majd valamikor énmiattam?...

(Ahogy beidézi Geo Bogzát és Eminescut – vajon eltérítve a szemináriumot a lényegtől, vagy éppen így érve el hozzám? –, Sebestyén furcsa módon magára ismer bennük. Amikor örökre elválik az ember attól, akit szeret – és akinek ezt az egész, prózában magyarra áttett szöveget is köszönheti –, ahogy újra látja az együtt bejárt városokat, hegyeket és tengereket: csak az esti kürt szavával vigasztalódhat.)

Férfiasabbra (?), keményebbre váltva: érzelemmentes beszámoló következhetne végre a Gaál Gábor-i Korunk történelemre, társadalomrajzra is figyelő, sőt koncentráló románság-ismertetéséről – olyan irodalomtörténeti tény mellett, hogy József Attila itt publikálta román versfordításait (saját versei és a csehek után), 1934-ben – mint ahogy az Erdélyi Helikonnak is küldött belőlük. Blaga-költeményből, Szemlér Ferencnek köszönhetően, ugyancsak jutott G lapjának. És a kitaró ráfigyelés a román lírára meg a prózára természetesen folytatódott, meglehetősen intenzitással az utód-lapban, lapokban. Ifjú Sz aktív részt vállalt a munkából (megélhetéséhez is kell!), ám Odobescu (Mese a vadászó királyfiról) és Ștefan Augustin Doinaș mellett főként Nichita Stănescu fordított – ahogy ezt az élményt Szász János megörökítette, ő korántsem egyszerűen „napszamba” dolgozott. A való választása (ez a címe Stănescu Hetedik elégiájának) Szisz-hangulat is:

Falevelek nevében élek, idegeimmel
megsárgítom a zöldet és
belepusztulok az őszbe.
Kövek nevében élek és
hagyom, hogy utakra rakjanak,
sebes kocsik alá.

A Mítosz pedig – akár formáját tekintve – eladható volna apokrif Szilágyi Domokos-versként.

Veszíteni nem tudok,
lenni se,
szaladok
a semmibe.
Nehezen viselem el
magamat.
A mennyei hely
lenni van a föld alatt.
S a földi, elverni éhit,
fölfalja az égit.

Nichita nyugodtan leírhatta Szilágyi Domokosról: Ő volt az ember-verssor.

Ifjú Sz ráérzése egynemely román klasszikusra és kortárs költőre, azonosulni tudása nem maradt folytatás nélkül. A Kolozsvár–Bukarest–Kolozsvár szeminárium így nyugodtan meghosszabbítható, mondjuk Csiki Lászlóig. (Az élőket most ne keverjük bele, véli Sebestyén, bár tudja, hogy így nagy igazságtalanság történni Kányádi Sándorral.)

Csiki a Kriterion-szerkesztői munkáját Bukarestben kezdte (aztán pár évig Kolozsvárt folytatta), emlékei ebből az időből (is) pontosak-fontosak. Egy szeminárium utóvégére arra való, hogy szemelgessen. Mindenhonnan.

– 1970-ben jártunk, a pártfőtitkár megjárta Kínát, és sokat tanult a nagy Maótól, nemsokára meg is jelentette a „szocialista etika” kiskátéját, vagyis kezdetét vette a romániai kis kultúrforradalom. Ennek a szelétől már a Kriterion és igazgatója, Domokos Géza

védett, Bukarestben. Azt mondta ő meg Méliusz József, költözzem oda, ott eltűnhetek, és könnyebben megóvnak. (Ifjú Sz ugyanezzel az illúzióval élte bukaresti éveit – szól közbe Sebestyén.) De azért a főtitkári iránylevek megjelenésének másnapján letiltották a nyomdakész regényemet. Hazugok szigete volt a címe, máig sem jelent meg. Barátilag fel is szólítottak, hogy néhány évig ne próbálják könyvet kiadni. Bukarestben azzal indítottam útnak a gyerekeimet: más országban vagytok, de ismeritek a nyelvet. (Ezt mondtam nekik később is, amikor átköltöztünk Budapestre.) ... A gyerekeim magyar iskolába jártak, és a könnyebbség kedvéért feleségem is beállt oda félállásban titkárnőnek. Őt és fél évig bírtuk. Kiismertük közben a „magyar kolóniát”, és megtanultuk az utca nyelvét. Aztán kezdtünk belefáradni.

Csiki László azonban nem került személyes, baráti kapcsolatba bukaresti román értelmiségiekkel, íróársakkal, nem sikerült „intézményesített társasághoz” tartoznia.

– Tudtam rólok, kedveltem jó néhányukat az európai kultúrájuk miatt, vagy ellenkezőleg: mert vidoran vállalták balkániságukat, mint Mircea Dinescu vagy Fănuș Neagu, a lótolvajok unokája. Alexandru Ivasiucnak már a második regényét fordítottam, és még mindig nem ismertem személyesen. Iliá Mihály mutatott be neki egyik látogatásakor, amikor egy üzlet hátsó kijáratán át megszabadítottam nyilvánvalóan besúgó kíséretétől, egy pofaszakállas nőtől. De többnyire magyarok között forgolódtam... Ott volt Szilágyi Domokos, Méliusz, fel-felutazott Páskándi, és olyankor éjszaka lerámolta a könyvespolcomat, mert forrásmunkákat keresett az éppen akkor írt sorozatához.

Magyar írástudók Bukarest-élménye, átmeneti vagy tartósabb bukarestisége külön kutatási tárgy (Sebestyénék nemrég megjelentettek erről egy tanulságos interjúkötetet) – másképpen érdekes és tanulságos, mint a kolozsváriak (például idős Sz vagy a tanítvány Lászlóffy Aladár s a náluk fiatalabbak), később akár a marosvásárhelyiek találkozása, szembesülése az íróegyesületekben hovatovább többségivé váló románokkal. Nem elég ezeket a dolgokat kibeszélni (egyáltalán lehetséges?) egyetlen vagy akár sok-sok szeminárium.

G vagyis GG Korunkjának viszonylag korai, harmincas évekbeli kísérletét az 1957-es újraindulást követő évfolyamokban előírászerűen, pártirányítottan végezték a régi-új Korunk-munkatársak – tisztelet a kivételeknek –, hogy aztán bő három évtizeddel később lehetővé váljon nagyobb teret biztosítani a belső szükséglet követelte elemzéseknek, a közösen megélt „román világ” új megnyilatkozásainak. Sebestyén erről ugyancsak mesélhetne. Ebbe a munkába áttelepedettek is bekapcsolódtak, mint éppen Csiki László Budapestről – aki nem szűnt meg „Keletre”, azaz haza, Erdélybe, Erdélyre figyelni, de Bukarestre is. Amikor a megfiatalodott Korunk-szerkesztőség, 1997 januárjában, „Magyarok, románok” vezérszó alatt állított össze különszámot, Csiki Laci újabb Mircea Dinescu-fordítást küldött; a Felszólamlás egy kelet-európai ország bejáratánál találó szeminárium-zárásnak mutatkozik, igaz, nem a dojnák, nem Eminescu melankolikus hangján szól a magyar olvasóhoz, de hát ez a 21. század már keményebb világ. És az írónia egyre nélkülözhetetlenebb. A Kolozsvár–Bukarest–Kolozsvár útvonalat követő szeminárium utolsó felszólítottja tehát Mircea Dinescu, a román fővárosban élő, 1989 decembere után egy ideig írószövetségi elnök, publicista és tévékommentátor, lapszerkesztő, majd sikeres vállalkozó (Duna-parti birtokos és borterlemelő). Csiki László magyartásában így szól Dinescu:

A templomban
a megszegyenült tolvaj
püspöke zsebébe dugja a kezét,
nehogy meglássa istenünk.
A paraszt azt kiáltja nagylábú fiának,
rejtse el csűr mellett felejtett bakancsát,
vendégek jönnek,
és elvégre nekünk is van nemzeti büszkeségünk,
mert japán turisták jönnek
aprócska veréblábakon,
tipi-top,
felcsipegetik a búzát, a napraforgót,
Van Gogh szemeit.

Hát egyszer csak
a gyöngédség órája száll alá a városi kórházra,
s az elvonós alkoholista
dajkálni kezdi az egészségügyi szeszt,
amit a nővérke éjjeliszekrényén felejtett,
„ibolya-likórnék” becézgeti,
„isten veled, anyám”, „láttalak a sírhantok között”,
majd kicsapja az ablakot és kiabál:
„Isten hozott, Fogyasztói társadalom,
lásd el a bajunkat te is,
vegyél meg lábon frissiben,
vesekövünkből esztergálj
szerencse-kockát.
Mától nem elvtársazzuk a segget,
hanem önözzük,
holnap nehezebben húztok ki engem a kocsmából,
mint Shakespeare-t
az Encyclopaedia Britannicából.”

(Már a szemináriumi szünetben, a következő találkozásra gondolva, Sebestyénnek eszébe jut egy kilencvenes vagy kilencvenegyed,

kivételes alkalom a pesti Bajza utcában, a Magyar Írószövetség székházában: Dinescuék, a kortárs román irodalom fiatalabb nemzedékének a képviselői vendégeskedtek itt, a magyar elnök, rövidesen államelnök, Göncz Árpád fogadta őket. Nem protokolláris volt a hangulat – persze, még 1990 tavaszán kellett lennie –, de annyira azért nem, hogy ez a Dinescu-vers is elhangozzék. Különbösen is csak később született meg, a fordítás nyilván ennél is később. Hát igen, a fejlődés fázisai...)

Turul-Cola? (Tizenhetedik szeminárium)

– Disznó világunkban rettentő jó érzés ismeretlenül beszélgetni olyan valakivel, aki a disznóságokat és hülyeségeket talán a kelleténél jobban érzi tiszta művészetbirodalmába betolakodni – s ezért a teljes visszavonulás útján haladva az alkotó szegénységet találja egyetlen életmegoldásnak. (Valószínűleg zavaros, amit most írtam; remélem, a baráti kézszerítés melege megérteti veled.) Most nem is írok többet; remélem, felvetődés Pestre s találkozhatunk.

Ezt a levélrészletet ajánlja Sebestyén a szeminárium figyelmébe, noha eredetileg egészen más hangütésre, egy másik meghívott szövegére akart mindenekelőtt hivatkozni. Mindjárt oda fognak jutni, de előtte érdemes a két erdélyi barát ismerkedésének első fázisába betekintést nyújtani. A harmincas évek közepén küldte ezeket a sorokat Budapestről Kolozsvára a nagyenyedi és kolozsvári diákságból néhány éve kinőtt, apjáékkal, Áprily Lajosékkal a régi fővárosba költözött diák – a levélírás idején az Eötvös Kollégium tagja: Jékely Zoltán. A címzett pedig a hat esztendővel idősebb, már több-kevesebb rendszerességgel publikáló költő, a Lázár utca lakója, Sz, azaz Szabédi László. 1942 és 1944 között majd együtt szerkesztik a kolozsvári Termést, de még 1945–46-ban is tehetnek közös sétákat a Kis-Szamos partján. A Turul-pörkölt szagától, illetve a Turul-Colától mindenestre távol.

– Mi ez a provokáció? – csattan fel Sz, ahogy elhangzik a turulos hivatkozás –, mi ez a hülye, értelmetlen szókapcsolat? Turul-pörkölt? Turul-Cola? Lehet, hogy G, az egykori Korunk-szerkesztő GG stílusérzékét is sérti a furcsa összetétel. Ifjú Sz a maga csendes heherészésével fogadja a (két) fogalom bedobását mint szemináriumi tárgyat, hiszen ő, a három-egyek Szilágyi Domokosa megérte a COLA-korszakot, legalábbis olvasmányaiiban (mint a beat-nemzedék elkötelezett híve), s alighanem volt személyes találkozása az amerikai varázsitalal a bukaresti barátja öreg Volgájával meggett (és természetesen elakadt) nyugat- és észak-európai útján. A metafora, a nyilvánvaló provokáció azonban némiképpen magyarázatot igényel.

– 1907-ben (tehát idősb Sz születésének évében – pontosít Sebestyén) állították fel Tatabányán, a város fölötti hegyen a budai madár pontos mását, mely nagyszerűen látszik letről, a fővárosba tartó autósztrádáról és a vonatablakból is. A madár vészjóslóan néz le a magasból a bányász- és munkásvárosra, és valószínűleg elfogja az undor, mert a látvány bizony ronda. A szomszédos hegyen magányos aknatorony tör az ég felé, íme a város két büszke jelképe, nemigen figyel rájuk senki.

Figyelt viszont Krzysztof Varga lengyel író, a Turulpörkölt című rendhagyó útikönyv szerzője; könyvét a nagy sikerű lengyel kiadást követő évben, 2009-ben fordították le magyarra, és nem valamelyik zugkiadó (van belőlük elég!) adta ki, hanem éppen az Európa. De ne szakítsuk félbe Kristófunkat, hadd magyarázza ő a bizonyítványát.

– Csak akkor jöttem rá, hogy turulvadászatra kell indulnom, amikor a kezembe került egy szórólap a Fő utcai Lánchíd sörözőben, nem messze a Várhegy alatt húzódó alagúttól, mely fölött ott kevélykedik a leghíresebb turul. A legtöbb kocsmában vannak ilyen, könyvjelzőnek használható szórólapok. Rengeteg van belőlük, általában reklámoznak valamit, tehát ha valaki nem gyűjtő vagy antropológus, nem érdemes különösebb figyelmet fordítani rájuk. Ez a cédula azonban fölkelte az érdeklődésemet, mert egy nem létező terméket, Turul-Colát hirdetett. Impresszionista képekről ismert pózokban üldögél a gyepen egy kisebb csoport, és Turul-Colával élvezkedik, az üvegek némiképp a lengyel almaboros palackokra hasonlítanak. A Turul-Cola mint ötlet pompásan összeköti a magyar hagyományt (a turult) a kozmopolita környezettel (a Coca-Colával). A reklámügynökség „kreatívjai” a Turul-Cola kitalálásával zseniálisan kapcsolták egybe a lokálist az univerzálissal. Ezzel az egyszerű fogással jelenítették meg a mai posztkommunista társadalmakat nyomorító bilincspárt: a globalista kapitalizmust, mely mindent felszámol, ami eredeti, és elszántan törekszik az egységesítésre, no meg a nemzeti hagyományt, amiből Európának ebben a részében képtelenek kiszabadulni az országok. A hagyomány terhének kellene kiegyensúlyoznia a fejünkre zúduló tömegkultúra monstrumának terhét. Ehelyett mind a kettő lefelé nyom. Otthonról, Lengyelországból ismerheti Krzysztof Varga az általános, térségünkre jellemző jelenséget – de honnan az érzékenysége a magyar megjelenési formákra? A magyar kiadáshoz írt előszavában megfejtette hallgatóinak-olvasóinak a titkot.

– Néhány éve megint megélnék az érdeklődés Magyarország iránt, de nem kulturális, művészeti vagy turisztikai, hanem – nyilván kitalálják – politikai vonatkozásban. A 2006-os őszi zavargások után sok ismerősöm ismét kérdezgetni kezdett engem Magyarországról, történetéről, a magyarok mentalitásáról, problémáiról, sokan értesültek Trianonról, melyről azelőtt nem is hallottak, gyakran tették fel a kérdést: miről is van szó azon a Magyarországon? Mégsem a politika miatt írtam meg ezt a könyvet, hanem nagyon is személyes, családi okból. Apám magyar volt, Komáromban született, a fél életét Budapesten élte le, a másik felét meg Varsóban, a hatvanas években települt át. Itt születtem lengyel–magyar vegyes házasságból. Apám 2004-ben halt meg, ekkor Budapestre utaztam, és egy évet töltöttem itt. Azért utaztam ide, hogy bizonyos fokig számot vessek apámmal, intellektuálisan és érzelmileg feldolgozzam végleges elválásunkat. De nem apámról akartam könyvet írni, hanem Magyarországról, ahogy egy lengyel író látja, akinek azonban megvan az az előnye a többi lengyel íróhoz képest, hogy félig magyar.

Krzysztof Varga azt is mondja, hogy a magyar nemzeti traumákról olvasva, a lengyel olvasók a saját problémáikat, komplexusaikat is átgondolhatták. Ugyanakkor azt javasolja a Turulpörkölttel ismerkedő magyaroknak, próbálják lengyelként, tehát kívülről nézni Magyarországot.

Érdekes kísérlet. Vajon eredményes lehet? – kérdezi magától Sebestyén. Az ő apja csak az egyetemi éveit töltötte Budapesten, a múlt század elején (a Szamos menti kisvárosban, Désen jelesen érettségizettként egyenesen az Eötvös Kollégium lakója lehetett), onnan direkt a harctérre, Przemyszlhez vezényelték – ennyi volt közvetlen köze a lengyelekhez –, következett hét év szibériai hadifogság, visszatérés Budapesten át Erdélybe, kolozsvári tanárságba, elég kései házasság, ám nem „vegyes”, és két gyerek. Szóval apja fiának nézőpontja szükségszerűen (?) különbözik a Krzysztof Vargáétól. Vagy mégis hatna rá ez a külső-belső szemlélet? Magyar igazolvánnyal (igazolványokkal) a zsebében – továbbra is román állampolgárként. (A maga magyar nyelvű keresztlevelével és büszke négy évet jelentett magyar állampolgárságával, a negyvenes évek elején – szemben apja legalább harmincegy plusz négyes igazolhatóságával, mi több, egykori magyar állami rangjaival.) Valahányszor Budapesten jár mostanában: fiúi-apai-nagyapai szemmel néz körül a Ménesi úton, a Bem téri első világháborús emlékműnél és a Margit-híd mellett nemrég még kolozsvári-szellemi Korunk-érdeklőségű programokat bonyolító Bem mozi kávézójában, a budai Dónáti utcában vagy kintebb, Pestlőrincen, a lomnici

csúccsal nevében összekapcsolódott kertes házban. (Apja, Sebestyén fiainak nagyapja, a negyvenes évek közepétől, a szovjet-román kolozsvári „felszabadulással” kezdődően, már nem szembesülhetett ifjúsága budai-pesti helyszíneivel, utlevélkérését még hetvenedik évén túl is elutasították.)

Mit lát ő, mármint Sebestyén abból a (fő)városból és országból, amelyet a Turulpörkölt lengyel írója oly bensőségesen és oly külső iróniával megjelenít? Amit ilyen fejezetcímekkel „történelmiesít”, akar érdekesebbé tenni: Kádár-paprikás, Horthy-pecsenye, Rákosi-leves, Bulcsú–Lehel-pörkölt, Szent István-szalámi, Gyurcsány–Orbán-lecsó, Kossuth-zsír, Árpád-szelet? Mit látna, mit értene ebből apja, aki a negyedik unoka születése után pár héttel, 1966 tavaszán tért a házsongárdi családi sírba? És mit G (a Sebestyén apjánál fél évvel fiatalabb GG), aki gyermek- és ifjúkorát töltötte a számára többé-kevésbé idegen, Lukács György oldalán történt tanácsköztársasági szerepvállalása miatt számára kifejezetten ellenségessé váló Budapesten? Sz, az életrajzát ismerni vélők tudomása szerint, nem sok időt töltött odafent, a Duna partján, nemigen ült a rakodópart alsó kövére. (Jékely korábbi hívását föltehetőleg anyagiak híján nem tudta honorálni, aztán az íróbarátok Zsolija jött Kolozsvárra.) A Püski-szálon lehetne mégis elindulni, ugyanis Püski Sándorék adták ki az Ész és bűbáj tanulmányait, a Telehold verseit, sőt, ő volt a Magyar Élet kolozsvári lektora. Akkor hát Sz(abédi)-től mit is lehetne várnivaló válaszként a diagnosztizáló-csúfolódó Krzysztof leírásaira, metaforáira? Egy 1923. februári Sz-i naplóbejegyzésből kiemelt töredék:

– Szemléletek – hiszen az volna tán, ha volna még, turanizmus: keleti, metaphora-legelő fantázia.

(És ne felejtjük, hangsúlyozza Sebestyén, hogy idős Sz volt az, aki így vagy úgy, ám a maga sajátos módján öntudatos magyarként ki- és beteljesedett életében következetesen harcolt az „egyedül vagyunk Európában” hirdetői ellen.)

Ami pedig harmadik alapemberünket illeti: kétségtelenül nem túl érdekesek ifjú Sz „volgás” útinaplójának, haza küldött leveleinek Budapestre vonatkozó mondatai. Rokonlátogatás, rövid szerkesztőségi találkozások (Kortárs, És – Nagy Lacinál), elalvás Ladányi Miskánál, kicsike honoráriumok, beszélgetés Széles Klárral, Kiss Ferivel, Szokolczyval, Belival, Parancs Jánossal (csak odavetett nevek a napi programból); Péterfy (László) úr, a szobrász („Aztán el Jékely Zsolihoz – az apóshoz –, kis csevegés, elvittük az angol követségre”). Meg értekelhetőbb részletek Ladányiéék lakásán. És:

– Rohangálással, irással, fordítással, borozással és gyalogsétával vagy taxizással telt el a pesti három nap. A forintot nem tudtam komoly pénz-számba venni. Péterfy úr vadonatúj ötszázast nézegettem – Ady Endre lett a legszebb magyar férfi, ötször szebb, mint a százforintos Kossuthja –, és csodálkoztam, hogy ilyen hitvány papírért mi mindent nem adnak az embernek. Az igazi pénz a lej, hát nem? Azért dolgozom, baj, ha nincs, de a forint nem érdekel. Tehát taxiba ülök.

1972 ősze.

Nincs szó nagy zabálásokról – nem volt Sziszre fogható –, amit Krzysztof Varga a kétezres évek elején oly jellemzőnek vél. És alighanem igaza van. (A gazdasági válságig, 2010–11-ig még van némi haladék, ám attól nem éhezhet mindenki.) A gasztronómiai és a szellemi körkép, lengyel–magyar szemmel nézve, összeér.

– A magyarok búskomorságát nagyrészt konyhájuk okozza. Dietétika-lélektani alaputatásokat kellene folytatni arról, hogyan befolyásolja a magyar táplálkozás módja a közhangulatot és az egyéni lét kilátásait. Egy kiadós budapesti étkezés után mindig melankólia, elvágódás, szomorúság és kedvetlenség lesz úrrá rajtam. A vér a fejemből a gyomromba tódul, hogy segítse az emésztést, a test elnehezedésével együtt jár az a meggyőződés, hogy minden értelmes dolog megtörtént már az életemben (ha egyáltalán megtörtént, és nem csak képzelődés volt), és már nem vár semmi magasztos, semmi örömteli, legkevésbé a boldogság. Jóllakott vagyok és boldogtalan; számot vetek a lelkiismeretemmel, és a végösszeg tízszeresen meghaladja azt, amit a pincérnek kell adnom. Nem segít a pohárka Unikum sem, amely enyhíti ugyan a gyomor terhét, de nem űzi el gondolataimból a bűbánatot.

Vargának gazdag tapasztalatai vannak arról, hogy a magyar búskomorságnak és életuntságnak elsősorban a zöldségek esnek áldozatul – a frissesség és az egészség és a könnyedség színinimái. Vagyis ki kell pucolni a vitaminokat, az életet, és ecetbe kell fullasztani vagy zsíros-lisztes rántásba kell fojtani. Kirohan a főzelékek ellen, a rántott gombafejnek, cukkininak és padlizsánnak (Erdélyből nézve: vinetének) sem kegyelmez, és természetesen a sült krumplinak, sőt a tartármártásnak és a roston sült tonhalnak sem. A hétköznapiabb menüt és az „elegáns verziót” egy bekezdésben tálalja:

– Bográcsban tálalt gulyás, csirkepaprikás és lángoló Gundel-palacsinta; hétköznapi verzió: húsleves, kijeji pulykamell, rántott sajt; proletár verzió: hentesnél vagy piacon pultnál fogyasztott hurka vagy kolbász. Kell hozzá egy szelet kenyér, mustár, csípős ecetes paprika, savanyú káposzta vagy uborka; sajnálatos, hogy a finomságokhoz újabban nem adnak sört vagy pálinkát. Délben élénkíti a szellemet ez a pár száz forintba kerülő, a mustártól és a savanyú paprikából kifolyt ecettől átnedvesedett papírral takart műanyag tálcáról elfogyasztott ebéd, ha viszont túlzásba visszük a mennyiséget, depresszióba dönt.

Itt aztán tényleg abba kell hagyatni Vargával a – mit is? Étvágycsináló vagy elriasztónak szánt felsorolást? Sebestyénnek eszébe jut az egyszer Varsóban, egy önkiszolgálóban megkóstolt lila folyékony szörnyűség, a lengyel céklaleves. Hát egye csak Krzysztof a maga (társ)nemzeti ételét. De hát nem ezzel és a bizonyára joggal kifogásolt óriás-adagokkal van az igazi baj. Hanem ahogy a magyar konyhát – beleértve az édességeket (a túrógombócot, a gesztenyepürét, a tejszínhabos piskótát) – összekapcsolja a történelmével. Merthogy:

– A magyarok leginkább a vereség édes ízéért vannak oda.

És jön Mohács, 1848–49, Trianon, 1956. Meg a déli harangszó.

– Délben megszólal a harang a Duna Tévében. Mindennap más helység templomából halljuk a harangszót, és azt is látjuk, honnan szól. Rendszerint Erdélyből. Ez a hang a kétségbeesett honvagy hangja. Erdély harangjai úgy konganak, mint a magyar szívek – le a román megszállással! A harangszót kísérő felvételeken sáros utak, porladó, málló falú házak, számfogatok meg falusi utcákon tipegő, gömtyedt öregemberek láthatók. Szomorú táj szomorú harangokkal, holott a harangszónak örömhírt kellene jelentenie, világszerte így kell megemlékezni a hatalmas ellenség fölötti győzelemről.

Krzysztof Varga persze tud Hunyadi Jánosról, de ő most az erdélyi magyar faluneveket románul sorolja (Lueta – Lövete, Sâncrai – Kalotaszentkirály helyett), így juthat el a „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország” jelszavához, azaz vissza a búskomorsághoz, annak okaihoz, messze túl a magyar konyhán.

Ki támadja, ki védi meg a Turulpörkölt íróját? Sebestyén a szeminárium előtt hetekkel-hónapokkal tesztelni próbálta az embereket, budapesti ismerősöket (még nem a könyv olvasóit), csupán a kötet címével. Nem aratott nagy sikert. (A fejezetcímekkel nem is mert próbálkozni.) Napokon, heteken át feleségével együtt kóstolgatta otthon, a Varga-féle Turulpörköltet, olyan rágós oldalait is, mint a Fradi és az Újpest futballja meg szurkoló gárdája (no mégsem éppen a Magyar Gárda – amelyről Krzysztof még nem tudott).

Többnyire jókat nevettek, keserűséggel keverten, néha azért bosszankodtak. Például az a déli, erdélyi falvakból hozott harangszó a Dunán. Annyi sáros utat, rozoga öregeket összehozni nem lehetett olyan könnyű a tévé riportereinek-operatőreinek – éveken át mindenesetre sikerült. Jöttek később „normális” kis- és nagyvárosok (határokon innen és túl), hogy aztán vége szakadjon a Kárpát-

medencei pásztázásnak, mert a nemzetegyesítés központi tervfeladat lett, a harangszót is (fővárosilag) centralizálták. Az viszont erős szerzői túlzás, hogy akár a korábbi, sokféle, akár a mai tévés harangzúgás délben gyászos melódia volna a magyar füleknek. Aztán Pest és Buda. A szinte két város. Ez a különbségtétel persze nem bántja Sebestyént. SzGSz-t sem. Nem feltétlenül trolibuszon, de megélhették.

– Buda csak elegáns nyúlványa az igazi városnak, bár tisztább és szebb, még nem érdemelte ki a teljes jogi egyesülést Pesttel. Odavagyok tehát a pesti trolikért, minden alkalmat megragadok, hogy felszállhassak rájuk... A pesti trolik számozása a hetvenessel kezdődik, ez a vonal köti össze a Kossuth teret az Erzsébet királyné útjával. Azért ezzel a számmal kezdődik, mert a háború után Joszif Sztálin hetvenedik születésnapja alkalmából vezették be a troliközlekedést Budapesten, ez volt a szovjet nép újabb ajándéka egy újabb testvéri országnak. 1949. december huszonnegyedikén történt – ekkor karácsony helyett Sztálin születésnapját ünnepelték. Ez pedig, akárcsak a varsói Kultúrpalota, újabb bizonyíték rá, hogy az élettelen anyag győzedelmeskedik az ember fölött: Sztálin meghalt, de a budapesti trolik közlekednek, a Kultúrpalota áll.

(Újabb sebestyéni zárójel: jóval a Nagy Sztálin halála után jártak egyszer a varsói Kultúrpalotában; igaz, a kultúrának csak egy népszerűbb változatát csodálhatták meg, a lenti bárban hamisítatlan minőségi sztriptízt láthattak. Budapesti tapasztalattal Sebestyénnek és párjának nem volt annyira hihetetlen az élmény, mint az eksztázisba kerülő, nyilván jutalomként idehozott szovjet vendég-elvtársaknak. A kultúrpalotai funkcióbővülés viszont eszébe juttatta Sebestyénnek, amit először talán épp Moszkvában hallott íróbarátjától, az ilyen épület-monstrumok meghatározásaként: az örült cukrász álma. Szegény Sztálin, annyi mindennek mondták, még nyelvésznek is – valamikor Sz is beállt ebbe a sorba –, de örült cukrásznak valószínűleg csak Bajor Bandi nevezte.)

Vissza a Turulpörköltökhöz – és a finom körtéshez. Kicsit távolról közelítve a témához, ifjú Sz egyik verssora bukkan elő Sebestyén agyából; igen, Ikarosról mondta – miért ne találna ide, Sztálinra is?

– Teljesítik kötelességük a legendák: szétfoszlanak.

A másik hivatalos szemináriumi résztvevő, G – egy közelmúlt időben már-már maga is legendává vált – igencsak távolról érkezik a választott tárgyhoz; Németh László újjáról elmélkedve mondja, Szabó Dezsőhöz jutva el (vagyis majdnem Krzysztof Vargáig?):

– Az úgynevezett igazmondókat például a hivatalos magyar irodalom mindig kizárta magából, tekintet nélkül arra, hogy ez az igazmondás a történelem igaza volt-e, vagy pedig csak az önmagát feszítő egyéniségé. A történelmi példák fölöslegesek. Elég egy ma kallódó igazmondóra, például Szabó Dezsőre hivatkozni. Ki vonhatná kétségbe egyetlen, de jeles talentumát s képtelen, de vad bojtorjánjai közt tiszta gyepet is kínáló ideológiáját!?

Gaál Gábor szerint az igazmondás tüze olthatatlan. Szabédi ebben nem vitatkozik G-vel. Háromnegyed évszázaddal a Turulpörkölt megszületése előtt Sz kicsit furcsán fogalmazott ugyan ebben a kérdésben, de nem érdektelenül:

– Hogy mi az igazság, azon nem vitatkozom. Van valamilyen igazság. Akik valamire azt mondják, hogy igaz, azoknak igazuk van. A nehézség, azt hiszem, nem is az igazság feltalálásában van, hanem annak továbbadásában.

Barát és ellenség (vélt) igazságán egyfolytában töpreng a vitatkozni mindig kész Sz. A legváratlanabbul, naplóbeli konglomerátumokból hámozható ki egy-egy korai ráismerés.

– Az ellenfél eléveszi az utalásomban említett könyvet, analizálja annak gondolatmenetét, és rájön, hogy a kimutatott „igazság” hamis úton jött létre. Így az, hogy az ily igazságot ellenfelem jó lélekkel el nem fogadhatja, más az, hogy nem vehetem szemére, ha az én – elégtelenül megbizonyított – igazságomat is – jó lélekkel! – visszaveti. A hibás én vagyok, s az igazság ellen inkább vétettem, mint neki használtam volna. Akárki akármit is mond: tehát csak akkor fogadd el, ha magad is meggyőződtedél nem csupán a végső eredmény gyanánt állított ítélet igazságáról, hanem az igazsághoz vezető utak helyességéről is. Ennek a tételnek fontossága sokkal nagyobb, mint hinnők.

És még egy ítélet a még csak huszonéves (idősb) Sz-től:

– A tény megállapítása és az igazság nem egy és ugyanaz.

Volna még egy, igencsak érdemi hozzászólás a Turulpörkölt szeminarizálásához: ifjú Sz-é. Versben. Az élményt hozzá legalább harminc évvel korábban gyűjtötte Szilágyi Domokos, mint az útikönyvét lengyelül megíró Krzysztof Varga. Sebestyén mint szemináriumvezető, mentséget keres. És meg is találja A magyar nyelv értelmező szótára hatodik kötetében, a „turul” címszó alatt: „a. (A nagyhangú hazafiaskodás jelképeként.) Még a máglyák, ím, ki se hültek, Régi-zászlós még sok orom; Röpdös babona és turul. Ady”.

Hát akkor jöhet talán Szilágyi Domokos, az 1974. július 12-én Kolozsvárt írt Magyarokkal. Vörösmarty- és Petőfi-mottót talált a kegyetlenül önostorozó vershez, hogy aztán így kezdhesse:

Cigány egy nép. Nem hogy tudatlan,
nem az a baj: nem is akar
tanulni! – Bárgyú zsiibbadatban,
másfélezer éve, míg vihar
zúgott körötte (tudniillik
a szellemé), ül bávatag;
igricei – míg múlton múlik
az idő – fölvonítanak
olykor; a jobb nép vigad sírva,
hogy „hajh, a régi szép idők!”,
s hogy aszongya: „így volt megírva”,
és így tovább. –
Melyik úristen
írta meg így? mikor? hova?
hisz tohonyaságban térdiglen
caplatott már Árpád lova;
eszik, iszik, ölel és alszik
„az istenadta nép” rogyásig
s robotol nyögve (égre hallszik)

– mit néki más, mit néki másik –,
méri magát a sárga földdel;

Folytatja Sz a külföldön tanulni kijártakkal, Apácaival, a gyulafehérvári megfenyítéssel s a „modernjével”:

kimegy, kitanul és kitudnik
és szétszóródik, mint a pernye,
és anyanyelvének betűit
mintha bal kézzel írta már; a
nyelve hánytató makaróni,
és a haza emléke pára
(isten, ki tudná felsorolni
e sok miért – miért-nemet!) –
nagyneha, talán, meglehet,
hogy izzón szívébe hasít:
élnék – ha élnek – rokonok
a Kárpátoktól le Vasig;
s itt benn és odakünn konok
dühvel marják egymást: mit elvet
az egyik, az a jó az ellen-
félnek; s egy-gyöngyünket, a nyelvet
dísznók elé szórjuk, a szellem
őret hátulról ütjük főbe,
mint se tatár, török, se német
nem bírta, és „tejfoggal kőbe...”
s szánk a másik száját enné meg – –

Itt nincs vége a versnek, a kimondásnak, az egymásra acsargás leírásának, amit a lefelé bökö őregisten hüvelykujja, a végső ítélet zár. Krzysztof Varga prózája ehhez képest szelíd simogatás – volna mit tanulnia a Turulpörkölt szerzőjének Szilágyi Domokostól, véli Sebestyén. Legfőképpen pedig mai SzGSz-utódoknak, határoktól szaggatva vagy magyarságukban újabban „egyesítve”. Az eldurvuló szeminárium végén, ki-ki ízlése szerint, felhajthat egy Colát (helyesírással magyarul: kólát), tokaji ötputtonyost, villányi kékfrankost, szatmári szilvát, dobozos Tuborgot vagy Ursust. Akár turultalanul.

Kategória: Dokumentum
Denumire autor: Kántor Lajos

Látó Szépirodalmi Folyóirat